

EKOTURIZM TUSHUNCHASIGA NISBATAN FALSAFIY YONDASHUVNI YUZAGA KELTIRUVCHI OMILLAR

Xamrayev Sardorbek Sharafutdinovich

Termiz davlat pedagogika instituti

Falsafa va ma'naviyat asoslari kafedrası o'qituvchisi

FACTORS THAT PROVIDE A PHILOSOPHICAL APPROACH TO THE CONCEPT OF ECOTOURISM

Khamraev Sardorbek Sharafutdinovich

Termiz State Pedagogical Institute

Teacher of the Department of Philosophy and Spirituality

ФАКТОРЫ, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЕ ФИЛОСОФСКИЙ ПОДХОД К ПОНЯТИЮ ЭКОТУРИЗМА

Хамраев Сардорбек Шарафутдинович

Термизский государственный педагогический институт, преподаватель кафедры философии и духовности

Annotatsiya: Ekoturizm tushunchasiga falsafiy yondashuv insonning tabiat bilan barqaror va axloqiy yo'naltirilgan o'zaro ta'siri uchun asos yaratadigan ko'plab omillar va prinsiplar ta'siri ostida shakllanadi. Ushbu yondashuvning markaziy elementlari inson faoliyati va atrof-muhit o'rtasidagi munosabatni tushunish, shuningdek, kelajak avlodlar uchun biosferani saqlab qolish zarurligini anglashdir.

Kalit so'zlar: ekoturizm, ijtimoiy-falsafa, barqaror ekoturizm, ekoturizm, tabiat, ijtimoiy va madaniy, atrof-muhit, sayyohlik.

Аннотация: Философский подход к понятию экотуризма формируется под влиянием многих факторов и принципов, которые создают основу для устойчивого и нравственно ориентированного взаимодействия человека с природой. Центральными элементами этого подхода являются понимание взаимосвязи между деятельностью человека и окружающей средой, а также понимание необходимости сохранения биосферы для будущих поколений.

Ключевые слова: экотуризм, социально-философский, устойчивый экотуризм, экотуризм, природный, социально-культурный, экологический, туризм.

Annotation: A philosophical approach to the concept of ecotourism is formed under the influence of many factors and principles that form the basis for the stable and morally oriented interaction of man with nature. The central elements of this approach are understanding the relationship between human activity and the environment, as well as understanding the need to preserve the biosphere for future generations.

Keywords: ecotourism, socio-philosophy, sustainable ecotourism, ecotourism, nature, social and cultural, environment, tourism.

KIRISH(BBЕДЕНИЕ/INTRODUCTION).

Jahonda kechayotgan global ijtimoiy-iqtisodiy inqiroz, geosiyosiy tangliklar, madaniyatlararo integratsiyalashuv jarayonlari jamiyat hayotining barcha jabhalariga o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Buning natijasi o'laroq, inson faoliyatini qamrab oluvchi yangidan yangi mehnat resurslari ochilishiga olib keldi. Jumladan, qadimiy tarixga ega bo'lgan turizm

tarmog'i tarkibida shakllangan ekoturizmni ko'rsatish mumkin. Bugun ekoturizm tarmog'i nafaqat iqtisodiy richagda, balki madaniyatlararo transformatsiyada ham drayver vazifasini o'tamoqda. Shu sababli, ijtimoiy gumanitar yo'nalishida olib borilayotgan ilmiy-nazariy tadqiqotlarda ekoturizm mohiyatini tadqiq etish, uni jamiyat ijtimoiy hayotidagi ta'sirini plyuralistik

[https://orcid.org/](https://orcid.org/0008-0005-2911-1402)

[0008-0005-2911-1402](https://orcid.org/0008-0005-2911-1402)

E-mail: asdp95@umail.uz

Tel: +998 88 259 27 27

ochish, rivojlanish bosqichlariga ontologik munosabat bildirish, istiqbolli strategiyasiga gnoseologik yondashuvni ilgari surish zarurati ham kun tartibida qolmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД/MATERIALS AND METHODS). Ekoturizmning ijtimoiy ahamiyatini ochishga qaratilgan tadqiqotlar umumiy xarakterga ega bo'lib, ularning ontologik xususiyatini ochish bo'yicha quyidagi konsepsiyalar ilgari surilmoqda:

G.S.Laskureyn tadqiqotlarida ekoturizmga – tabiatga hushyor munosabatlar, tanishish quvonchini birlashtiruvchi va flora, fauna namunalarini o'rganishga, himoya qilishga yordam berish imkoniyatlariga asoslangan turistik faoliyat sifatida qaraydi. Uning qarashlarida inson jamiyat o'rtasidagi uyg'unlik "bir butun tizim" sifatida qaralib, ekoturizmga nafaqat tarixni o'rganish, balkim, farzandlarga o'tmishda ajdodlari yashagan muhitni ko'rsatish imkonini beruvchi mexanizm ekanligiga urg'u beriladi. Bu boradagi nazariy xulosalarni M.V.Argunova ham ilgari suradi. U shunday fikrni beradi:

– ekoturizm yosh avlodning ijtimoiy-madaniy rivojlanishi tarkibida dunyoning tabiiy-ilmiy manzarasi to'g'risida yaxlit g'oyani shakllantirishga katta ahamiyat beradi;

jamiyatning turli qatlamlarida ekologik ta'limni zamonaviy sharoitda dolzarb bo'lgan madaniy va axloqiy o'sish nuqtai nazaridan ham ko'rib chiqish mumkin [1] deydi.

Ushbu fikrimizni qo'llab quvvatlovchi nazariya A.V.Mironov tomonidan shunday tushuntiriladi: "Zamonaviy ta'lim tizimidagi turizm darslari maxsus guruhga ajratilgan, chunki ular amaliy xarakter bilan ajralib turadi, ya'ni, o'quvchilarni davlat ta'lim standartini talab qiladigan haqiqiy hayotga tayyorlaydi. Bu har bir inson hayotida zarur bo'lgan bilim, tajriba va ko'nikmalarni eng ko'p o'zlashtirishga imkon beradi" [2].

MUHOKAMA(ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION). G.S.Gujin, .Y.Belikov va E.V.Klimenkolar ekoturizm asosi sifatida atrof-muhit g'amxo'rligini muhofaza konsepsiyasini taklif etishgan. Undagi asosiy masala: ekoturizmga chambarchas bog'liq bo'lgan ekoturistik marshrutlarni ishlab chiqib[3], eksportiyorlarga yetkazishni yo'lga qo'yish, masalaning birlamchi yechimi sifatida ko'rsatiladi.

Biz ham ushbu taklifni qo'llaymiz, chunki bu taklif hozirgi vaqtda ham ekoturizmning haqiqiy mazmuni va mohiyatini o'z ichiga oladi. M.B.Birjakov qarashlarida ekoturizm tabiatga minimum ta'sir qilib, tabiat bilan birga bo'lish natijasida uning boyliklarini muhofaza qilish, asrab qolish tuyg'ulari hosil bo'ladi[4],- deydi. Uning fikrini qo'llab quvvatlagan T.S.Sergeeva, ekoturizmni mahalliy aholining an'anaviy turmush tarzini saqlagan, xo'jalik faoliyati kam ta'sir qilgan betakror tabiiy hududlarni ko'rish; bu – mahalliy aholining yashash darajalarini va turistik jarayondagi barcha qatnashuvchilarning ekologik madaniyati darajalarini oshirish, ekologik tur va dasturlarda tabiat muhofazasi me'yorlari va texnologiyalariga rioya qilishda[5],-deb biladi. A.V. Drozdov eski va yangi dunyoda deyarli bir vaqtda mahalliy aholining an'anaviy madaniyatini hurmat qilishga, sayohatchilarning ma'rifiy madaniyatini oshiruvchi, tabiat oldida mas'ullik va himoya qilishga, ijtimoiy va ekologik talablarini qondirishga qaratilgan va sayyoraviy ekologik inqirozning oldini olishga asoslangan ekoturizm shakllanishi [6] kerak, degan fikrni taklif etadi. Zamonaviy dunyoda ekoturizm avvalo iqtisodiy resurs sifatida baholansada, uning ijtimoiy oqibatlarini tadqiq etilishi zarur bo'lgan qismi sifatida o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda, buning obyektiv va subyektiv sabablari davlat darajasida qaralishi kerakligi ham haqiqat. Bu borada O'zbekiston o'z pozitsiyasini ilgari surgan. Xususan, O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirish konsepsiyasida – ekoturizm nafaqat ma'rifiy-ma'naviy maqsadlarni ko'zlagan egzotik tabiiy hududlarga, ularning hayvonot va o'simlik dunyosiga sayohat balki, ijtimoiy-iqtisodiy masalalarning amalga oshirilishi yordamida ekologiya muammolarini hal qilish bilan bir-biriga bog'liq majmualar yig'indisi[7] bo'lishi kerakligi va buning uchun ta'sir choralarni kuchaytirishga qaratilgan yo'l xaritasi ham ishlab chiqilgan.

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Umuman olganda, jahon hamjamiyati e'tiborida ekoturistik tarmoqqa ijtimoiy-iqtisodiy resurs sifatida alohida e'tibor berilayotganligining obyektiv sababi – mamlakatlarning ichki imkoniyatlarini oshirish, iqtisodiy sarmoya keltiruvchi yangi tarmoq sifatida rivojlantirish bo'lsa, subyektiv munosabatni tashkillashtirish asnosida shaxs ekologik ongini oshirish va bu orqali

tabiiy soflikni, ajdodlardan bizgacha yetib kelgan tabiat go'zalligini, avlodlarga meros qilib o'tkazish maqsad qilingan. Bu yo'lda ko'plab xalqaro tashkilotlar, birlashmalar tuzilgan. Jumladan, "Tabiatni himoya qilish xalqaro ittifoqi", "Xalqaro turizm jamiyati", "Yovvoyi tabiat umumjahon jamg'armasi", "Butunjahon Turizm Tashkiloti" va boshqalar shular jumlasidan hisoblanadi. Ilmiy jamoatchilik e'tiborini ekoturistik siyosatga qaratishga ixtisoslashgan ilmiy maktablar ham shakllanib bormoqda. D.V.Pakin va A.A.Pakinlar bunday maktablarni ikkita guruhga ajratadi. Ulardan birinchisi Amerika qit'asida tashkil etilgan Amerika maktabi bo'lib, uning g'oyalari ingliz tilida so'zlashadigan mamlakatlari tomonidan qo'llab-quvvatlanadi va ikkinchisi Yevropa ekoturizm maktabi, bu nemis, avstriyalik va shveysariyalik mutaxassislarining g'oyalarini aks ettiradi [9]. Ular bu ikki maktabni klassifikatsiyaga ajratgan holda o'rganib, shunday xulosaga kelishadi:

1. Amerika ekologik maktablari ilmiy fokusida ekologik ta'lim va tabiat bilan faol aloqada bo'lish asosiy planga ko'tarilgan.

2. Yevropa maktabi esa madaniy merosni saqlash va mahalliy aholi bilan uyg'un qo'shnichilik muhimligini ta'kidlaydi. Bizning fikrimizcha ushbu maktablarning har biri ekologik turizmni rivojlantirishga hissa qo'shishini va tabiat va madaniyat o'rtasidagi muvozanatni rag'batlantirish orqali mintaqalarning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shishini tushunish muhimdir. Bugungi kunda ekoturizmning jahon miqyosida jadal rivojlanib borayotganligining asosiy sababi shundaki, tabiatni muhofaza qilishdagi xalqaro markazlar ham ekoturizmni rivojlantirishni quvvatlamoqda. Ushbu xulosalar ekoturizmning umumiy turizmga nisbatan farqlanishlariga asoslangan bo'lib, ekoturizmning asl mohiyati va mazmunini tushunib olishga yordam beradi. Ekoturistik barqarorlikni saqlash borasida olib borilayotgan ijtimoiy falsafiy tadqiqotlarni tasnifiy belgilariga ko'ra quyidagi guruhlariga ajratish mumkin, ya'ni ekologik turizmning har xil turlari ko'plab sayyohlarning turistik faoliyatida muhim hisoblanadi. Masalan, turistlar obyektlarning madaniy qadriyatlariga, tabiiy diqqatga sazovor joylariga qarab ekologik xizmat buyurtmasini tanlaydi va shu orqali harakat qiladi. Shu sababli, turizmni samarali rejalashtirish, tashkil etish va boshqarish bilan uzoq ilmiy ekspeditsiyalar va qisqa

muddatli ochiq havoda dam olishni o'z ichiga olgan keng ko'lamli tadbirlar tashkillashtiriladi. Demak, kognitiv turizm madaniy va intellektual tajribani boyitishga qaratilgan deyish mumkin. Bunday turizm doirasida odamlar tarixiy yodgorliklar, badiiy ko'rgazmalar, me'moriy diqqatga sazovor joylar va boshqa madaniy meros obyektlariga tashrif buyurishadi.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Xulosa sifatida qayd etib yuqorida keltirib o'tilgan omillardan ham ko'rish mumkinki, ekoturizm keng qamrovli tarmoq bo'lib, uni yuzaga keltiruvchi omillar o'rtasida o'zaro uyg'unlik mavjud, bu integratsiya turli tarmoqlar kesimida tasniflanadi. Ular ko'p variantli yo'nalishlarga bo'linib ketadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI/ REFERENCES / ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Миронов А.В. Экологическая составляющая нового образовательного стандарта / А.В. Миронов // Начальная школа. – 2011. – №2. – В. 21
2. Hayitboyev R., Matyaqubov U. Ekologik turizm (Uslubiy qo'llanma). – Samarqand, 2010. – 60 b.
3. Биржаков М.Б. Введение в туризм. Издания 9-е переработанное и дополненное – Спб.: "Издательский дом Герда", 2007. С. 576.
4. Сергеева Т.С. Экологический туризм. Москва, Финансы статистика, 2004. С. 360.
5. Дроздов А.В. Основы экологического туризма. – М.; Гардарики, 2005. С 271.
6. Xalqaro tashkilotlarning ekoturizm bo'yicha ta'riflari (Hayitboyev R., Matyaqubov U. Ekologik turizm. Uslubiy qo'llanma. – Samarqand, 2010. 60-b.) bo'yicha berildi.
7. Anvarovich J.K. Замонавий экотуризмни ривожлантириш тамойилларининг ижтимоий-фалсафий тахлили // PHILOSOPHY AND LIFE INTERNATIONAL JOURNAL. 2023. –№. SI-2. –Б.49
8. Xamrayev, S. (2024). Yangi O'zbekistonda ekologik turizm sohasini rivojlantirishni asosiy jihatlari. Solution of social problems in management and economy, 3(3), 23-27.